

Viacheslav Tsivatyi, Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine, MFA of Ukraine, Ph.D., Associate Professor, Kyiv, Ukraine.

FOREIGN POLICY AND DIPLOMACY OF THE USA OF THE 21st CENTURY: THE INSTITUTIONAL AND PERSONNEL ASPECT

Abstract. *The article is dedicated to institutional and human resource issues and stages of becoming the Diplomatic Service of the USA, including current issues rotation model the US diplomats and improve their professional skills.*

The need for radical changes in the system of the foreign policy institutions and the advisability of reforming the diplomatic service of the United States were a conscious of the American political and academic elite in the mid-1990s. The events of September 11, 2001 served as a catalyst for renewal model preparation and training of diplomats and personnel management model in the US foreign policy and actualized disturbed in a study the subject. Diplomatic Service of the United States of America – traditionally a relatively small in numbers, but also the most competent, qualified and effective part of the foreign policy mechanism for the United States. It is the experience of the United States in many ways is a valuable and useful for the post-Soviet states in the context of the use of the United States experience, having established traditions and promptly and adequately respond to new threats and challenges of the globalized world of the XXI century in the context of the reform of the diplomatic service, which began in Ukraine.

The article covers the urgent issues of the renovation model of diplomats' training in Ukraine on the basis of the analysis of experience of diplomatic service staffing of the USA. The USA experience is particularly important and useful to Ukraine in the context of government service reforms which have begun in Ukraine as well as in other post-soviet states in the frame of integration process and globalization.

Keywords: *foreign policy, diplomacy, institutions of diplomacy, Ukraine, the USA.*

УДК 32.001 (075.8)

<http://doi.org/10.17721/2521-1706.2016.02.252-259>

Олег Ткач,
доктор політичних наук, професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Анатолій Ткач,
здобувач,
університет «Україна»,

М'ЯКА СИЛА ЯК ІНСТРУМЕНТ НЕПРЯМОГО УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Анотація. *В статті розглядається складові концепту м'якої сили в межах реалізації політичними акторами стратегії smart power. Особливу увагу акцентовано на впливі глобальних подій на сучасні політичні процеси. Розглядаються складові зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів Америки щодо країн Латинської Америки та Карибського басейну. Особливу увагу акцентовано на впливі глобальних подій на сучасні політичні процеси. У статті аналізується діяльність латиноамериканських держав в боротьбі за перебудову сформованої системи відносин на світовому і регіональному рівнях. міжнародної політики стає «м'яка сила» – комплексний інструментарій вирішення зовнішньополітичних задач з використанням можливостей громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційні, гуманітарні та інші альтернативні класичній дипломатії методи і технології. В сучасних умовах «м'яку силу» розглядають у фокусі глобальних соціально-політичних, економічних і культурних процесів. Вони формують нову систему світової політики, в якій класичні ієрархічні*

моделі взаємин між політичними акторами поступаються місцем мережевим структурам. Джерелом ефективної «м'якої сили» є стратегія розвитку держави, ідентифікаційна дієвість ідеології і ціннісних орієнтацій, соціальної політики, моделі розвитку, здатність реалізації основної лінії і стратегії розвитку, що об'єднує суспільство, творчу силу нації, культуру і силу впливу в міжнародних відносинах. Для забезпечення реалізації зовнішньополітичної стратегії стосовно об'єкта необхідне забезпечення внутрішніх і зовнішніх умов.

Ключові слова: зовнішньополітичний курс, політичний процес, глобальні події, світова економічна криза.

Складовою сучасної міжнародної політики стає «м'яка сила» – комплексний інструментарій вирішення зовнішньополітичних задач з використанням можливостей громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційні, гуманітарні та інші альтернативні класичній дипломатії методи і технології. Можна виділити чотири основних засоби трансляції м'якої сили, які використовуються і вимагають високо потенціалу всіх ресурсів держави: зовнішня політика (культурна дипломатія, публічна дипломатія), ЗМІ, інституції, мережеві структури, інтернет, соціальні мережі, релігія.

Міжнародник, американський дипломат і політолог Дж. Най сформулював тезу стосовно сфери міжнародних відносин: «Сила – це здатність змінювати поведінку інших для одержання того, чого ви бажаєте. Для цього є три способи: примус, сплата і привабливість (м'яка сила)» [1, с. 9].

Зовнішньополітична стратегія США щодо Латинської Америки розуміється як діяльність держави, яка спрямована на включення ЛАКБ в процес формування вигідної моделі міжнародних відносин, що включає постановку довгострокових цілей і довгострокового планування з урахуванням співвідношення застосування в просторі і в часі необхідних ресурсів. Оскільки зовнішньополітична стратегія здійснюється стосовно оформлених просторових одиниць, найважливішою її складовою є геостратегічний вимір, пов'язаний з досягненням, підтримкою і збільшенням могутності за рахунок володіння найсприятливішим просторовим положенням (або контролю), за допомогою військових і невоєнних засобів. Виходячи з того, що стратегія належить до поняття військового планування, акцент у поширенні впливу держав на географічні простори поступово змінювався від використання «жорсткої сили» до впливу факторами «м'якої сили»: політичному, економічному і культурному впливу. Для забезпечення реалізації зовнішньополітичної стратегії стосовно об'єкта необхідне забезпечення внутрішніх і зовнішніх умов.

Джозеф Най (Joseph S. Nye) увів на початку 90-х років поняття «soft power» («м'яка сила»). Навколо теоретико-концептуального та практико-політичного змісту цього поняття досі тривають дискусії в зарубіжній та у вітчизняній політологічній літературі, активно використовують чинні політики держав ЛАКБ. Термін часто згадується і в українському політичному та політологічному дискурсі. Мова йде про «smart power» («розумна сила»), яке вперше було запропоновано в доповіді «A Smarter, More Secure America» (2007), прочитаній Дж. Наєм разом з експертом першим заступником держсекретаря США Річардом Армітіджем (Richard Armitage) для Центру стратегічних та міжнародних досліджень США (Center for Strategic and International Studies, CSIS).

В статті розглядається поняття, що було сформульовано за безпосередньої участі Дж. Нає, яке спровокувало значну увагу серед вітчизняної політологічної спільноти. Мова йде про «smart power» («розумна сила»), яке вперше було запропоновано в доповіді «A Smarter, More Secure America» (2007), прочитаній Дж. Наєм разом з експершим заступником держсекретаря США Річардом Армітіджем (Richard Armitage) для Центру стратегічних та міжнародних досліджень США (Center for Strategic and International Studies, CSIS) [2, с. 5].

Ефективна м'яка сила – це сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів держави, які дозволяють ефективно використовувати м'яку силу як інструмент впливу в глобальному світі.

Стосовно до «м'якої сили» ми розуміємо формування авторитетних груп для створення інституціональних механізмів впливу, тобто фондів, форумів, неурядових організацій. У сучасному світі держави частіше діють не прямо, а через своїх агентів впливу. Вони формують громадську думку, часто досить агресивну, люблять інтереси своїх країн, хоча офіційно це не є їхньою метою.

Зовнішньополітична стратегія США щодо латиноамериканських країн (ЛАКБ) включила в себе комбінацію військових і невоєнних факторів. Військовим аспектом, який сприяє врахуванню в політиці ЛАКБ американських інтересів, стало співробітництво у військово-технічній галузі. Другим ключовим невоєнним фактором, який має зв'язок з першим є економічна модель держави. Третім ключовим елементом американської зовнішньополітичної стратегії щодо ЛАКБ є вплив на формування еліти, у культурній сфері через систему вищої освіти. Цей вплив дозволяє формувати невелику частку, але впливову частину соціуму, яка підтримує сучасний зовнішньополітичний курс держави, спрямований на тісний союз із США. Четвертим елементом для досягнення американських геостратегічних цілей є моделювання зовнішньополітичного курсу через формування за участю держави військово-політичних блоків.

Інтелектуальна діяльність, яка здійснюється в межах CSIS, яка є однією з структур «фабрик думок» сучасних США концентрується на тому, щоб висвітлити для політичного керівництва держави ключові проблеми розвитку, а також окреслити та запропонувати адекватні рішення глобальних проблем сучасності. Членами CSIS є провідні американські теоретики політичної науки. Так, з квітня 2000 р. цю структуру очолював Дж. Гемрі, що свого часу був заступником міністра оборони США. Серед членів CSIS були З. Бжезинський, Г. Кіссінджер, У. Коен, Дж. Шлезінджер, Р. Джеймс [3, с. 7].

Більшість американських політологів позиціонували США як єдину наддержаву, яку не можна за критерієм комплексної могутності співставити з жодною іншою державою. Варто також зауважити, що США були сильнішими як за своїм сукупним потенціалом, так і за окремими його складовими, які в їх функціональному вимірі можна було звести до двох категорій – «hard power» («жорсткої сили») та «soft power» («м'якої сили»).

В цій ситуації виникли умови для нав'язування волі іншим державам завдяки використанню жорстких економічних, військових важелів впливу. Однак, той дисбаланс, що склався між «жорсткою силою» та «м'якою силою» США, призвів до фактичної кризи американської «м'якої сили». Внаслідок США втратили звичний образ борця за цінності свободи. Разом з тим, одночасно широке розповсюдження американської культури в державах інших культурних

ідентичностей ЛАКБ призвело до природного процесу їх конфлікту з місцевими традиціями.

Ресурсами «м'якої сили» є культура та політичні цінності. Дж. Най та Р. Армітідж звертали увагу на зовнішню політику, яка отримує ключове значення для «м'якої сили» в тому випадку, якщо розглядається іншими світовими акторами як легітимна, що має моральний авторитет.

Сутність «розумної влади» полягає, на думку авторів, в можливості забезпечити взаємодоповнююче функціонування різноманітних джерел «м'якої сили», які діють окремо, оскільки безпосередньо не залежать від державної машини і не підпорядковуються їй. Серед таких джерел автори називають приватний бізнес, громадянське суспільство (публічна дипломатія), двосторонні угоди та декларації, взаємодії та консультації з боку багатосторонніх установ, в тому числі й неурядових організацій, щоб адекватно враховувати та узгоджувати різноманітні та багатосторонні інтереси, що співіснують в світі. Дж. Наю та Р. Армітіджу вбачається більш ефективним з економічної точки зору здійснювати фінансування різноманітних міжнародних організацій та установ, ніж витратити величезні кошти на глобальну війну з тероризмом. На їх думку, подібні інвестиції дозволяють залучити до глобальних проектів ряд інших держав, що сприятиме перерозподілу відповідальності за світові проблеми. Це також дозволить США позиціонувати в світовому політичному просторі як актора, що володіє набором перспективних та оптимістичних за своїм змістом ідей відносно того, яким чином вирішувати ці проблеми [4, с. 19].

Культура також відіграє важливу роль у світовій політиці, тому що в умовах глобального розуміння її принципів стало необхідним для організації діалогу між країнами. Розходження в культурі та історичній пам'яті про невіршені конфлікти не дозволяють народам адекватно вирішувати проблеми. Знання культурних особливостей конфліктуючих сторін дає ключ до примирення.

Дослідники погоджуються з тим, що в розпорядженні «жорсткої сили» є сукупність простих механізмів, тому її легше використовувати для досягнення цілей. Проте, «розумна сила» передбачає її використання лише в умовах досягнутого міжнародного консенсусу, тобто за умови підкріплення «м'якою силою». Це необхідно для того, щоб збільшити кількість союзників на світовій арені, а не розширювати коло потенційних супротивників. Коло союзників необхідно поширювати як серед державних, так і серед недержавних акторів.

У контексті міркувань щодо концептуального смислу «розумної сили» автори доповіді фактично приходять до тієї тези, до якої дійшли латиноамериканські дослідники в період напрацювання нової концепції безпеки. Сутність цієї тези полягає в тому, що блокове мислення, характерне для епохи холодної війни та пов'язане з побудовою жорстких коаліцій, в сучасних умовах є застарілим. В сучасних умовах ефективною може бути багатостороння та багаторівнева дипломатія, що передбачає переговори та взаємодію з усіма учасниками міжнародних відносин. Наприклад, глобальні спортивні події можуть розглядатися як позитивне тло для проведення таких переговорів. Навішування ідеологічних ярликів та свідоме конструювання «вісі зла» в контексті «розумної сили» також є неприпустимим, оскільки на практиці лише послаблює «м'яку силу» держави, звужуючи спектр її впливу [5, с. 332].

«М'яка сила» США стосовно латиноамериканських держав є складним, багатокомпонентним і різнорівневим механізмом. Головними конструкціями є досягнення в галузі культури, науки, освіти і спорту, духовні і моральні цінності. Відбувається поступове зростання ролі і значення діяльності різних офіційних і недержавних (часток) представництв в США, діаспори – як важливих суб'єктів і трансляторів «м'якої сили». У цьому контексті окреме місце посідає підготовка громадян ЛАКБ в навчальних закладах. Подальше продовження і розширення цієї практики, безумовно, є досить ефективним методом «м'якого» впливу на латиноамериканський соціум, що сприяє підвищенню кредиту довіри і поліпшення іміджу. Латиноамериканська діаспора має потребу в збереженні культурно-цивілізаційної ідентичності через загрозу її розмивання під натиском процесів глобалізації і пасіонарним підйомом національної самосвідомості латиноамериканського етносу. У цьому плані латиноамериканці мають потребу в «м'якій силі» США, яка має здатність зберегти їхню ідентичність.

Внаслідок цього на початку XXI ст. основною рушійною силою при виробленні зовнішньополітичної стратегії, наприклад, Аргентини знову став прагматичний націоналізм, який у контексті подолання наслідків кризи виявився для урядів (Н. Кіршнера та ін.) визначальним фактором при виборі союзників як у регіоні, так і на світовій арені. При цьому при оцінці перспектив співробітництва латиноамериканських країн ставився досягнення економічних цілей, відкинувши ідеологічні або політичні розуміння. Так, зближення Бразилії, Аргентини з ліворадикальними режимами Венесуели, Болівії і Куби було обумовлено необхідністю подолати наслідки економічної й енергетичної кризи. Крім того, поглиблення співробітництва з цими країнами дозволило латиноамериканським країнам упевнено виступати з ними «єдиним фронтом» на регіональних і міжнародних форумах з найважливіших для регіону питань [6, с. 27].

Автори доповіді, обґрунтовуючи стратегічну перспективність «розумної сили» для США, підкреслюють, що за умов можливих економічних труднощів цілий ряд держав, які відповідно до теорії демократичного транзиту, повинні були трансформуватися з диктаторських режимів на демократичні, відмовляться від подальших політичних та економічних реформ в цьому напрямі. Саме тому з цими державами США доведеться вести активний діалог.

Політико-прикладна складова доповіді безпосередньо з концептуального змісту «розумної сили» та відображена в п'яти напрямках, на яких американському уряду необхідно акцентувати політичну увагу та фінансові ресурси. Автори доповіді виокремлюють у своїй праці ці напрями як окремі глави. Перший напрям пов'язаний з посиленням старих політичних міждержавних альянсів та формуванням нових. До нього також входять пошук партнерів та формування міжнародних інституціональних структур. На думку американських вчених, сучасним США не є доцільним сприяння подальшому послабленню існуючих міжнародних інститутів. Чимало з них було створено за активної підтримки США і в них саме США мають вплив. При цьому США не повинні допустити того, щоб ініціатива зі створення нових міжнародних інститутів була перехоплена іншими акторами світової політики. Напрямом є глобальний розвиток, який розглядається як надання гуманітарної, медичної, освітньої, економічної та технологічної підтримки державам «третього світу» самостійно та через міжнародні інститути. Третім напрямом є публічна дипломатія, пов'язана з розширенням гуманітарних

обмінів між США та ЛАКБ. Четвертий напрям тематизується американськими вченими як корегування механізмів економічної інтеграції, яка має базуватися на ефективній діяльності міжнародних фінансових установ, орієнтованих на допомогу злиденим державам та заохочення економічного розвитку держав, що активно розвиваються. П'ятий напрям, окреслений як технології та інновації, пов'язаний із забезпеченням глобальної енергетичної безпеки.

Проте в міркуваннях американських політологів відчувається деяка незавершеність. Запропонувавши новий політико-міжнародний концепт, вони пішли шляхом насичення його старим змістом, що витікає з раніше введених понять та політичних реалій сьогодення, а також тих викликів, з якими зіштовхнулося американське лідерство. На нашу думку, вдало віднайдене формулювання, що можна виразити словосполученням «розумна» сила, наводить на глибші міркування щодо його змісту. Складається враження, що у цього поняття може бути додатковий прихований зміст, який має здатність виявити новий, недосліджений пласт джерел та механізмів впливу держави на міжнародній арені, формування її ефективного бренду в політичному просторі. На наш погляд, це дозволило би уникнути розмивання меж поняття «smart power» та його ототожнення в окремих випадках з «soft power».

Мова йде про можливість застосування поняття „розумна сила» в контексті якісно нових, перспективних способів впливу в світополітичних стратегіях сучасних держав. На нашу думку, такими напрямками є глобальні спортивні події, вивчення інформаційно-інтелектуального та інноваційного потенціалів сучасної держави. Аналіз цих напрямів в контексті «розумної сили» передбачає вивчення цілеспрямовано сконструйованих в рамках політичної спільноти образів та уявлень явищ міжнародного життя та сучасних політичних процесів. Всі ці феномени, що виступають своєрідними джерелами влади та впливу сучасних держав, відображають різноманітні варіанти впливу на розум та думки завдяки специфічно відображеного знання, і тому, на нашу думку, доволі близькі за сутністю до «розумної сили».

В якості інструмента «м'якої сили» розглядається спорт в політичних процесах, особливо в контексті smart power, яка органічно входить до складу «розумної сили». Існує низка наукових праць, які розглядають спорт саме як інструмент м'якої сили. Дослідник Бірмінгемського університету Д. Грікс (Jon Grix) та професор кафедри політичних наук та міжнародної політики Кентського університету Донни Лі (Donna Lee) «Soft Power, Sports Mega-events and Emerging States: The Lure of the Politics of Attraction» (2013) опублікували статтю, яка була підготовлена на базі CRP (Center for Rising Powers) при Кембріджському університеті.

Таким чином, масштабні спортивні події є складовою пакету інструментів, що використовуються державами ЛАКБ, які розвиваються, з метою позначити їх м'яку силу в контексті стратегії smart power. Відтак, спорт виступає ідеальною формою реалізації цієї стратегії, адже він характеризується апелюванням до універсальних цінностей та здатністю до «склеювання» розколів в суспільстві, що особливо приваблює потенційних господарів подій, а також глобальну спільноту, і виступає ключовим чинником політики приваблювання (politics of attraction). Така вихідна телеологічна орієнтація спорту та обрана для її реалізації соціальна технологія визначають гуманістичний потенціал спорту, можливість виконувати не тільки

соціокультурну функцію, але й комплекс інших, пов'язаних з нею функцій, особливо в політичній сфері.

Сучасні тенденції розвитку цивілізації такі, що значення «м'якої сили» у загальному владному балансі кожної держави зростатиме, тому, що навіть великі і розвинуті держави не можуть дозволити собі вирішувати власні і міжнародні проблеми винятково насильницькими засобами, через взаємозв'язок економік, внаслідок чого застосування деяких форм сучасної зброї, насамперед, ядерної, втрачає зміст, тому що загрожує глобальними катастрофами для всього людства.

У сучасних умовах «м'яку силу» розглядається у фокусі глобальних соціально-політичних, економічних і культурних процесів. Вони формують нову, на відміну від попередніх, систему світової політики, класичні ієрархічні моделі взаємин між політичними акторами поступаються місцем мережевим структурам. У праці Дж. Ная і Р. Когейна – «Влада і взаємозалежність» (Power and Interdependence) підкреслюється, що ключовим поняттям нової концепції стає «комплексна» взаємозалежність, що складається в економічному взаємопроникненні в сфері міжнародної торгівлі під впливом інтернаціоналізації світової економіки. На противагу прихильникам «realpolitik», що ставлять в основу своєї системи національну державу, неоліберали порівнюють «l'État» з міжнародними організаціями, церквами, неурядовими організаціями, транснаціональними корпораціями, революційними рухами [7, с. 18].

Таким чином, в епоху глобалізації і посилення геополітичної конкуренції інструментарій «м'якої» сили розглядається дослідниками як важливий ресурс зовнішньополітичної могутності країни, що претендує на роль світового центру або полюсу влади, іншими словами на статус сучасної великої держави.

У сучасних умовах «м'яку силу» розглядають у фокусі глобальних соціально-політичних, економічних і культурних процесів. Вони формують нову систему світової політики, в якій класичні ієрархічні моделі взаємин між політичними акторами поступаються місцем мережевим структурам.

Джерелом ефективної «м'якої сили» є стратегія розвитку держави, ідентифікаційна дієвість ідеології і ціннісних орієнтацій, соціальної політики, моделі розвитку, здатність реалізації основної лінії і стратегії розвитку, що об'єднує суспільство, творчу силу нації, культуру і силу впливу в міжнародних відносинах.

Література

1. Nye J., Jr. Think Again: Soft Power // Foreign Policy. – 2006, February 23. – P. 9-21.
2. CSIS Commission on Smart Power: a smarter, more secure America. [Electronic resource]. – URL: http://csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf.
3. Morgenthau H. J. Six Principles of Political Realism / International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues / Edited by R. J. Art, R. Jervis. – NY: Pearson Education, 2005. – P. 11.
4. Леонова О. Г. «Мягкая сила»: инструменты и коэффициенты влияния. – Observer. – № 3. – С. 18-28.
5. Николайчук Г. Застосування акторно-мережевої теорії для побудови моделі взаємозв'язку спорту і політики в Україні / Г. Николайчук // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 99. – С. 332-337.
6. Malamud Carlos. La cumbre ALCUE de Madrid y el estado de la relación birregional Europa-América Latina, Análisis del Real Instituto Elcano 98/2010, Madrid. 2010. – P. 121.
7. Nye J. S. (Jnr) The Future of Power / J. S. Nye (Jnr). – New York: Public Affairs, 2011. – 320 p.

Надійшла до редколегії 09.09.2016

Oleg Tkach, Doctor of Political Science, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

Anatoly Tkach, University «Ukraine», Kyiv, Ukraine.

SMART POWER AS A CONSTITUENT OF MODERN POLITICAL PROCESSES

***Abstract.** Thus, in the era of globalization and increased geopolitical competition tools of «soft» power was regarded by politicians and theorists as an important foreign policy resource power of the country that claims to be the world center of power pole or, in other words the status of a modern great power. In modern terms «soft power» should be considered the focus of global socio-political, economic and cultural processes. They form a new, radically different from the past, the system of world politics, where classical hierarchical model of relations between political actors giving way to networks. Effective source of «soft power» strategy is the development of the state, identification efficiency ideology and values, the power of social policy model, model development, implementation capacity main line and strategy, which cements the power of the people, the creative force of the nation, culture and charm of the impact force in international relations. In particular, sports are part of the package of tools used by states that are helping to mark their soft power strategy in the context of smart power. Thus, Sport acts ideal form of implementation of this strategy, because it is characterized by appeals to universal values and the ability to «bonding» divisions in society, especially attracts potential hosts events and the global community, and is the key policies of attracting (politics of attraction). Therefore, in this era of information revolution attractiveness factor will be more important than a crushing military advantage.*

***Key words:** soft power, smart power, political process, global political space.*